

Knud Sørensen

2. februar 1928 - 20. juni 2020

Mindeord af Frans Gregersen

Knud Sørensen, fhv. professor i engelsk filologi ved Aarhus Universitet, dr. phil., 1928-2020

Knud Sørensen blev født d. 2. februar 1928 i Aarhus og døde d. 20. juni 2020 i Højbjerg.

Knud Sørensen blev student fra Efterslægten i 1946 og finansierede bl.a. sine studier ved at være stenografassistent i Folketinget fra 1948. Han tog embedseksamen i engelsk og latin i 1953 og forlod først jobbet som stenografassistent i 1955 da han blev lektor ved Handelshøjskolen i København. Han skrev i disse år sin disputats om Thomas Lodges oversættelse af Senecas *De beneficiis* sammenlignet med Arthur Goldings og forsvarede den i 1960. Eric Jacobsen og Poul Lindegård Hjorth er takket i forordet og Eric Jacobsen opponerede på embeds vegne. Det er en bevægende kendsgerning at to tæt sammenvævede forskerskæbner mindes i samme år her i Selskabet hvor der blev talt mindeord over Eric Jacobsen for blot en måned siden.

Knud Sørensen blev konstitueret som professor i engelsk ved Danmarks Lærerhøjskole i 1962 og fik sin endelige udnævnelse to år efter. I en menneskealder (1967-1992) var han derefter professor i engelsk filologi ved Aarhus Universitet hvor han dog valgte at gå på pension allerede 65 år gammel. En række betydningsfulde værker, bl.a. det leksikon over anglicismer som jeg skal omtale nærmere nedenfor, blev skrevet mens Knud Sørensen var pensionist, men han var både aktiv som redaktør, censor og skribent i hele sit liv. Bl.a.

var han i en længere årrække (fra 1970) dansk redaktør af tidsskriftet *English Studies* hvor han også publicerede flertallet af sine afhandlinger.

Knud Sørensen blev valgt til medlem af dette Selskab i 1986. Det var mit indtryk at han boede hos Poul Lindegård Hjorth når han fra domicilet i Århus kom til møde i Selskabet, dengang altid aftenmøder. Han var i de sidste mange år ikke aktiv i VS.

Knud Sørensens indsats inden for anglistikken i Danmark er uhyre sammenhængende: Han studerer udviklinger i moderne engelsk og eftersporer dem i ældre sprogrtrin, men har i sin produktion, med dette udgangspunkt af kolossal viden om moderne skriftengelsk fra renæssancen og fremefter, fokuseret på *forholdet mellem dansk og engelsk i alle dets afskygninger*: oversættelse, stilistiske påvirkninger og alle former for lån. Han har dermed bidraget afgørende til at grundlægge det deskriptive studium af engelskpåvirkningen i efterkrigstiden kulminerende i hans store - af Selskabet udgivne - leksikon, *A Dictionary of Anglicisms*, 1997. Leksikonnet opsummerer Knud Sørensens studier gennem alle årene. Vejen hertil er derfor interessant at optegne:

I 1952 planlagde Carsten Høeg sammen med en række førende udenlandske klassiske filologer en kongres til minde om J.N. Madvig, den anden internationale kongres for klassiske studier. Den fandt sted i 1954, og Høeg og hans lille udvalg af åndsfæller havde besluttet sig for at kongressen skulle baseres på en række oplæg om den klassiske kulturs betydning for senere tider. Et særligt bind (bind V, udgivet i serien *Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague* i 1957 som vol. XI) var helliget den klassiske oldtids påvirkning af de moderne sprog. Her havde Høeg rekrutteret bl.a. Franz Blatt til at skrive en fantastisk artikel om latinsk indflydelse på europæisk syntaks (måske den første brug af sammensætningen

'europæisk syntaks'?) og i samme bind findes Knud Sørensens første større arbejde om 'Latin Influence on English Syntax. A survey with a bibliography.' I betragtning af at bindet ramtes af utallige forsinkelser før det endelig kom ud i 1957, er det sikkert det første større arbejde **KS** har forfattet selv om det i bibliografien står som det tredje. I hvert fald var det en ilddåb og en stor tillids erklæring til den unge mands evner. **KS** vendte senere tilbage til inspirationen fra **Blatt** i en festskriftartikel til dennes halvfjerdsårsdag om dækket direkte tale som er yderst læseværdig (1973). Konstruktionen følges bagud fra Jane Austen og til oversættelser fra latin, bl.a. af Cæsars 'Gallerkrig', og det antydes at det er en løsning på oversættelser af asyndetisk forbundne latinske sætninger.

Knud Sørensens baggrund med hovedfag i engelsk og bifag i latin satte ham i stand til at disputere på et emne om oversættelse fra latin til engelsk. I disputatsen forenes således to inspirationer, dels påvirkningstanken: hvordan viser latinske mønstre sig i engelsk, dels selve forskningen i oversættelse sådan som Eric Jacobsen havde formuleret og eksemplificeret den i sit banebrydende værk om 'Translation, a traditional craft' forsvaret som disputats i 1958 (se Lene Østermark Johansens mindeord om Eric Jacobsen). Disputatsen er udbygget bl.a. efter forslag fra Eric Jacobsen i en international artikel fra 1962.

Hvis man ser på dette særlige vejkryds med nutidens disciplinbetegnelser som optik, ville man have talt om *kontaktingvistik*, men begrebet var endnu ikke opfundet. Til gengæld er det netop den tanke der videreføres hos Knud Sørensen og følges gennem et langt livs indsats: Hvordan påvirker et dominerende sprog et andet som er domineret. Da Knud Sørensen var professor i engelsk i Danmark blev det følgerigtigt engelsks indflydelse på dansk der blev fulgt ud i alle afkroge. Det skal dog nævnes at interessen for

oversættelser er et andet spor som konkretiserer og skærper det første fordi man her har to tekster der principielt skal have samme indhold. Det betyder at man har langt mere kontrol med selve eksperimentet, påvirkning fra et sprog til et andet. Knud Sørensen skrev vigtige arbejder i dette spor om Dickens-oversættelser (2000) hvor han sammenlignede den gamle oversættelse v. L. Moltke med den nye v. Eva Hemmer Hansens med en udførlig eksemplificering på *Bleak House*. I denne mandjævning er det ikke altid den nye oversættelse der får højest karakter af den strenge kritiker. En anden analyse sammenligner for første gang Isak Dinesens *Seven Gothic Tales* med Karen Blixens *Syv fantastiske fortællinger*. Her er der endnu mere kontrol over eksperimentet fordi forfatter er identisk med oversætter (1981 og udbygget i 1982).

Franz Blatt var efter sigende den første Århus-professor som afslog at lade sig kalde til et tilsvarende professorat i København. I den første generation af jyske professorer har Torsten Dahl skrevet om engelsks påvirkning af dansk, mindre arbejder som KS nævner i sine større, og i den fine nekrolog over forgængeren (som af én eller anden grund ikke er kommet med i listen over Sørensens arbejder i festskriftet i anledning af hans 60årsdag). Århus-miljøet fik således tidligt en tradition for at studere påvirkning. Der er nok ingen tvivl om at Knud Sørensen var kommet på rette plads i netop denne lærestol og at han anså stillingen som professor i engelsk filologi i Århus som et livsmål, tilmed opnået ganske tidligt. Han delte den opfattelse af fagets rolle som lå i betegnelsen engelsk filologi, og han var sig meget bevidst at han måtte (re)præsentere engelsk i en dansk kontekst. Her videreførte han som nævnt ansatser fra forgængeren i embedet, ligesom hans egen indsats har inspireret hans elev Bent Preisler (1999) og nu senest en af Preislers unge kolleger, Dorte Lønsmann (med støtte fra FKK 2021-2025), til at gå videre ad samme spor. Og i år (2021) forsvare Henrik Gottlieb sin

disputats som foreløbig sidste skud på denne livskraftige stamme. Det passede vist nok Knud Sørensen at inkarnere og videreføre traditioner. Han ville sikkert have glædet sig ved at denne står så stærkt endnu i dag.

Da Knud Sørensen i 1988 fyldte 60, fik han et festskrift hvori en række af hans væsentligste afhandlinger er samlet tillige med en fuldstændig bibliografi (til dato, men som nævnt kom der ganske mange numre til derefter). Jeg skal i det følgende trække enkelte afhandlinger frem for at give et signalement af hans typiske problemstillinger og metode før jeg i en afslutning forsøger at sammenfatte hans indsats.

I to forbundne artikler diskuterer Knud Sørensen pronominalisering. Artiklerne rammer også i deres samtid ned i en meget omdiskuteret problemstilling nemlig hvordan man kan gøre rede for forskellen mellem: 'When John entered the room, he immediately noticed the cat' og 'When he entered the room, John immediately noticed the cat.' Den første konstruktion er den almindelige hvor det tunge nominal kommer før pronominet mens den anden er karakteristisk ved at understrege den underordnede sætnings underordning ved at lade pronominet komme først. Når man ser på det som en lineær forbindelse mellem to størrelser der har samme reference (nemlig 'he' og 'John') kan man tale om baglæns pronominalisering i det sidste tilfælde. Når man ser på konstruktionen ud fra hierarkiet mellem de to sætninger der indgår i sætningskomplekset, kan man imidlertid hævde at hovedsætningen er den overordnede og at 'he'-sætningen knytter sig til denne som en underordnet. Knud Sørensen har to pointer i denne forbindelse, to pointer som samtiden ikke havde så meget sans for: Den ene var at der faktisk er variation mellem de to konstruktioner og den anden at indfødte talere af engelsk ikke vurderer dem ens men at der ikke derfor er

noget klart mønster i acceptabiliteten. De er usikre på den konstruktion der har baglæns pronominalisering. Problemet er at den slags pointer ikke hos Knud Sørensen – i hvert fald ikke i de to artikler - bliver gjort teoretisk relevante. I så fald var han måske landet i variationslingvistikken, hvad han vist ikke ville. Derfor ender han med at konkludere med Halliday at sprog er rodet ('messy').

I den interessante bog om aspekter af moderne engelsk prosastil (1975) bevæger Knud Sørensen sig ind på stilistikens område. Bogen udkom på et dansk forlag hvad der var en skam for den var givetvis blevet meget mere læst og henvist til hvis den var kommet på et engelsk. Der indledes med en diskussion af hvad stil er og Sørensen vælger at se det – som mange både før og efter ham – som valg inden for en norm. Her er det interessant at se hvordan Sørensen selv i bog efter bog vælger at opbygge sine tekster efter et fintmasket klassifikationssystem. Der gives i korte – meget korte – afsnit et til tre velvalgte eksempler på den kategori som klassifikationen har ført forfatteren frem til - og så går vi videre. Det betyder på den ene side at læseren aldrig mister fodfæstet i virkeligheden men på den anden side også at man nemt mister overblikket; de mange inddelinger har det med at mangle et hierarki. Det bliver til en samling af iagttagelser som meddeles efter en klar struktur men iagttagelserne samler sig aldrig til andet og mere end et komplekst mønster. Det hænger sammen med en skepsis over for teori og en opfattelse af sprog som, ja, mere 'messy' end blot struktur, en større interesse for undtagelser end for regler og en stor følsomhed for det særlige hvad enten det er det for en forfatter, en genre eller en stilart særlige.

Selve metoden er udpræget empirisk. Man kan i en tidsalder hvor man kan finde eksempler blot ved et tryk på de rette taster på computeren (hvad enten man bruger Google som korpus eller mere

specifikke datasamlinger) nemt komme til at undervurdere hvad det krævede af datidens empirikere at finde eksempler. Knud Sørensen havde ikke korpora til rådighed og derfor må man bøje sig i beundring for hvad han fik ud af sin omfattende og bredspektrede læsning: eksempel på eksempel – og de er alle velvalgte og illustrerer præcis hvad de skal.

Som nævnt er den dominerende indsats i forfatterskabet helliget sproglig påvirkning. Engelsks indflydelse på dansk kan studeres inden for en række områder. Engelsk og dansk står både historisk og sprogtypologisk hinanden nær, og det gør det både mere interessant og mere besværligt at studere indflydelse for hvornår kan der tales om lån og hvornår om parallelle udviklinger? Denne problemstilling er gældende på alle sprogets niveauer fra syntaks til fonologi men bevisførelsen må falde noget forskelligt ud alt efter om der er tale om det ene eller det andet niveau. I Knud Sørensens første monografiske behandling af emnet, *Engelske lån i dansk*, udkommet som nr. 8 i serien af Dansk Sprognævns skrifter i 1973, gennemgås da også alle former for lån på alle sprogets niveauer, dog ikke pragmatik. Vi starter med lyd og ortografi, fortsætter til morfologi (s-endelsen i flertal i 'albums') og slutter med et større afsnit om yndlingsemnet 'leksikalsk-fraseologiske lån'. Med karakteristisk varsomhed rejses fx spørgsmålet om konstruktioner af typen: 'rygeost – det er lige mig' kunne være påvirket af engelske som '*meticulousness – that is John (all over)*' (s.74). Ingredienserne til konstruktionen er alle pæredanske men er selve konstruktionen nu også det?

Knud Sørensens særlige følsomhed gjaldt nemlig konstruktioner og faste vendinger, et område som ligger og skvulper mellem leksikon/ordforråd på den ene side og syntaks på den anden. Men det gjorde ham samtidig i stand til at forfølge indflydelsen også om bag

de oplagte låneord så der i det store leksikon kan findes alle former for lån. De nemmeste at se er de direkte låneord som *weekend* og *jazz*, som endda udtales tilnærmelsesvis på engelsk. De opregnes og klassificeres, i øvrigt ikke bare hos Knud Sørensen men også i de nyordsundersøgelser som Dansk Sprognævn har gennemført løbende under Pia Jarvads ledelse. Men Knud Sørensen inkluderer også de indirekte lån. De er sværere at se og kræver stort kendskab til samtidens engelsk. Og der er bestemt mulighed for at tage fejl. I 1973 (s.66) diskuteres udtrykket 'en kold kriger' som ses som lån fra engelsks *cold war* og *cold warrior* dog godt hjulpet på vej af at vi på dansk havde 'det store kolde bord' allerede. I leksikonnet fra 1997 er der en hel gruppe af ord som nu staves i eet ord, 'koldkriger', 'koldkrigerisk' og 'koldkrigs-'. Men blot fordi man på engelsk talte om kold krig er det jo ikke sikkert at danskerne ikke også selv uden denne inspiration kunne finde frem til samme metafor.

Lige efter står undersættelsen 'kold tyrker' som givetvis stammer fra *cold turkey* et malerisk udtryk for en narkomans trængsler når vedkommende holder op med at bruge stoffer. Her er der givetvis tale om en anden bevisførelse for metaforen er simpelthen engelsk og lånet giver ikke mening på dansk som andet end et lån.

Udviklingen fra 1973 til 1997 kan studeres ved at sammenligne eksempler fra de to bøger. I 1973 finder man eksempler som 'hjernestorm' for *brain storm* og 'centre' for fodboldsprogets 'aflevere' (som man heller ikke siger mere). Enkelteksempler kan nemt følges fordi leksikonnet er opbygget alfabetisk. Der er imidlertid tale om et exceptionelt dynamisk felt så udviklinger også siden 1997 kan forekomme. Et eksempel er at et ord som 'spotte' (IKKE i betydningen 'latterliggørelse', hvor tegningskrisen ellers gav det en kort opblomstring, men i betydningen 'opdage', 'identificere') slet ikke er med i den tidlige bog men er optaget i leksikonnet med henvisning

til et eksempel fra 1992. Brugen er kun blevet mere udbredt siden. Også et ord som 'random' som breder sig lige nu, findes i 1997-bogen men Knud Sørensen har umuligt kunnet forudse de mange nuancer dette udtryk har fået i dag – på dansk. Sammenfattende: Leksikonnet er en guldgrube for enhver der ønsker at studere påvirkningen fra engelsk, et storværk - og nu endda tilgængelig på nettet som følge af Selskabets digitaliseringspolitik.

Jeg har bedt Bent Preisler, en kollega fra min egen generation som jeg sætter meget højt og som er den der har kendt Knud Sørensen bedst af os, om at give et signalement af ham og optrykker det her før jeg selv sammenfatter.

"KS var en indadvendt og meget privat person – "diskret indtil det selvudslettende", som du så rigtigt udtrykker det. Det er meget sige at når han tog telefonen på sin bopæl, identificerede han sig aldrig med sit navn, men kun de sidste seks cifre i sit telefonnummer. Cifrene "27 21 06", fremsagt med dyb og behagelig stemme, indprentede sig derfor uudsletteligt i hukommelsen efter blot nogle få opkald.

Som lærer og vejleder var han hjælpsom og imødekommende, samtidig med at han med sin enorme engelsksproglige kompetence og vidtspændende filologiske viden nærmest var ærefrygtindgydende. Han var rolig og uden "de store armbevægelser", men aldrig kedelig. Hans pligtopfyldenhed og punktlighed var legendarisk, og hans velstrukturerede og perfekt afrundede forelæsninger – uden manuskript – sluttede så præcist at man kunne stille sit ur efter det.

Uheldigvis - da han i 1967 tiltrådte professoratet på AU – trådte han samtidig lige ind i det vågnende studenteroprør. Snart var "professorvældets" tid forbi. Samtidig havde en faglig revolution været på vej et stykke tid, som kulminerede i at filologien blev fortrængt til fordel for lingvistikken, og forskningen skulle være

“samfundsrelevant”. KS var uforstående, vred og bitter over denne udvikling, og han isolerede sig i nogen grad både fagligt og administrativt. Over for mig erklærede han at han nu kun udførte de opgaver som han blev pålagt. Han blev derfor aldrig nogen lederskikkelse, men vedblev at være en højt respekteret underviser, vejleder og flittig forsker.

Selv om han resignerede over for de nye magtstrukturer og undlod at bære sin harme “uden på tøjet”, kunne han godt være skarp og ironisk. Da det studenterdominerede institutråd havde indført at lærere som ønskede et frisemester skulle møde op og argumentere for projektets samfundsrelevans, mødte KS op og forsvarede sit ønske om at studere fremkomsten af udtrykket forever and a day.

Selv om han levede et tilbagetrukket liv på instituttet, var han mere social – om end altid lavmælt og formel – i samvær med kolleger uden for murene, og man fandt ham endda ikke sjældent med en øl i fredagsbaren på instituttet. Han var min vejleder under både hovedfags- og magisterkonferensspecialet, men det var først efter min fastansættelse at han ved baren under et kollegialt party pludselig greb sit glas, vendte sig mod mig og højtideligt spurgte om vi skulle drikke dus.

KS’s vejledning var kendetegnet ved stor faglig open-mindedness og tolerance. Han var filolog af den Otto Jespersenske skole, men han var bredt orienteret inden for lingvistikken og var altid imødekommende og villig til at vejlede med udgangspunkt i den studerendes teoretiske interesser. Vejledningen foregik på hans kontor, hvor luften var tyk af cigarrøg. Alligevel var han i stand til at cykle til og fra arbejde (han havde ikke bil), på trods af betragtelig distance og en lang bakke.

Som kollega var han trofast. Vi korresponderede i alle årene efter at min kone og jeg forlod Aarhus i 1992. Han tog turen til RUC for at være med da jeg fyldte 60, og igen til min afskedsforelæsning i 2012.

Han omtalte sjældent sit privatliv eller sin familie, men han skrev da hans kone blev dement, og senere da hun døde. Han var aldrig selvmedlidende, men klarede sig efter eget udsagn godt bortset fra "de gebrækkeligheder som alderen medfører" (som han udtrykte det).

Da Birte og jeg kom tilbage til Aarhus i 2012, inviterede han os til en frokost som han selv havde anrettet i sit nu tomme hus."

Nøgleordet i denne fine karakteristisk er, tror jeg, det skifte i dansk universitetsvirkelighed som fik betegnelsen 1968. Da jeg selv har været en del af den generation som identificeredes som bærende dette særlige mærke og også selv identificerer mig med 1968, skal jeg forudskikke at jeg ser på vores forgængere som en slags historiker. Men jeg skal samtidig advare mod den bias som kan have ind sneget sig:

Den danske tradition før 68 var båret af en solid historisk-filologisk skoling. Denne skoling som har rødder tilbage til den klassiske filologi som blev klassisk i mere end én forstand fordi den dannede skole også for de filologier der havde de moderne, levende sprog som deres domæne, forenede interessen for det historiske med interessen for teksten. Tekstens, enhver teksts, unikke historie blev det fundament man byggede sin viden op på, man ophobede viden om specifikke tekster og så dem som præcis så uensartede at de sammen kunne danne et mønster som aldrig gentog sig. Det betød at strukturalismen og nykritikken på afgørende måder blev en udfordring. Strukturalismen er jo væsentlig ældre end 1968 og det er nykritikken også, men på humaniora hvor man ganske vist udmærket kunne studere Marx, men dog ikke kunne hævde at med hans indsats var et nyt humaniora færdigbygget, fik man brug for at koble Marx (og Freud) med strømninger som havde samme lovsøgende udgangspunkt. Derfor koblinger af alle slagser med netop

strukturalisme og nykritik. Det fælles anliggende blev at hævde muligheden af at finde almene love også for væsentlige dele af humanioras genstandsfelt og modsætningen mellem idiografisk historisme og nomotetisk modernisme blev den forkastningslinje som sendte velkendte jordskælv gennem de forskellige institutioner, ikke mindst Aarhus universitet.

For den ældre generation måtte det virke som om alt det de havde troet på og bygget en karriere op på, blev forkastet som ikke bare mindre relevant men også som mindre videnskabeligt. Og især måtte det føles som eksistentielt udfordrende for de personer der som Knud Sørensen og Poul Lindegård Hjorth havde bygget deres livsindsats på kombinationen af filologi og troen på at en professorstilling gav magt og muligheder for at forme 'deres' fag. Alt smuldrerede for lige denne generation, og det afsatte sig som en bitterhed rettet mod systemet – i øvrigt meget ofte koblet med stor personlig imødekommenhed som hos netop Knud Sørensen. Knud Sørensen fortsatte ufortrødent sin indsats og ydede det epokegørende på et område som lå helt i forlængelse af traditionen, engelskens indflydelse på det danske sprog. Paradoksalt nok indledte han på denne måde en frugtbar forskningsretning som justeret med nye dataindsamlingsmetoder og nye analyser er blevet sin egen tradition. Det – og ikke den bitre erfaring det må have været at hans forvaltning af traditionen institutionelt set fik trange kår – er det vi husker og hyl-der ham for i dag.

Ære være hans minde.

Knud Sørensens arbejder frem til 1987 er bibliograferet i *English Past and Present, A Selection of Essays by Knud Sørensen presented to him on his sixtieth birthday*, Acta Jutlandica LXIV: 1, Humanities series 62.